

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

תוכן

- א. זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן ואכלן אחר ראשון משלם קרן וחומש שני אין משלם אלא דמי עצים לראשון בלבד1
- ב. כל שטומאתו ושיעורו שוה מצטרף טומאתו ולא שיעורו ושיעורו ולא טומאתו לא טומאתו ולא שיעורו אין מצטרפין2
- ג. אכל אוכלין שאינן ראוין לאכילה ושתה משקין שאינן ראוין לשתיה ושתה ציר או מוריים פטור3
- ד. מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על הקודש ... בכניסתו ... ביציאתו4
- ה. שבתות ... ימים טובים כל מקום שנאמר שבות ... מוסיפין מחול על הקודש6
- ו. כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי9
- ז. כס פלפלי ביומא דכפורי פטור כס זנגבילא ביומא דכפורי פטורה ... ביבשתא ..10
- ח. אכל עלי קנים פטור לולבי גפנים חייב ... כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים11
- ט. חומץ .. דיעבד ... פורתא ... חי מזוג מי אמרי11

דף פא.

א. זר שבלע שזפין של תרומה והקיאן ואכלן אחר ראשון משלם קרן וחומש שני אין משלם אלא דמי עצים לראשון בלבד

זר שבלע שזפין¹ או כל פרי קטן של תרומה שאפשר בולעו ללא כסיסה ולהקיאן שלם, והקיאן ובא אחר ואכלן גם הוא בשגגה הראשון משלם קרן וחומש ואין זה שלא בדרך אכילתה שיש אנשים אוכלין כן ף על גב דלא נהנה במעיו שהרי הקיאן כיון שנהנה בגרונו חייב וכמו בכל האיסורין שחייב על הנאת גרונו בלבד²

והשני משלם דמי עצים לראשון, שהרי הפסידו ממון שהי' יכול להסיקה תחת תבשילו אבל אין חייב קרן וחומש על אכילת תרומה, שהרי כבר

¹ רמב"ם ודרך אמונה הלכות תרומות פרק י הלכה ט

² כמש"כ הרמב"ם בפ"ד ממאכ"א ה"ג

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

נתחללה ע"י אכילת הראשון ופקעה קדושתה. וי"א³ שדוקא בשופין אמרו זה שדרך פרי זה לימאס⁴ ע"י ההקאה אפי' אם יוצאה שלימה, ולא בשאר דברים שעדיין ראויין לאכילה אם ירחצום ויתנום למי שלא ידע שהקיאום. וי"א⁵ שדוקא אם יצא דרך בית הרעי אבל אם הקיאום חייב עליהם.

ואם כססן והקיאן אין משלם אפי' דמי עצים שאין ראויין אפי' להסקה.

ב. כל שטומאתו ושיעורו שזה מצטרף טומאתו ולא שיעורו שיעורו ולא טומאתו לא טומאתו ולא שיעורו אין מצטרפין

כל שטומאתו⁶ ושיעורו שוין מצטרפין זה עם זה, היו טומאתן שוין אבל לא שיעורן, שיעורן אבל לא טומאתן אין מצטרפין ואפילו לטמא כקל שבשניהן, כיצד טומאתו ושיעורו שוין – כגון נבילה ונבילה⁷, או שרץ ושרץ. טומאתו ולא שיעורו – כגון בשר המת שהוא בכזית ורקב שלו ששיעורו מלא חפניו, שיעורו ולא טומאתו כגון בשר המת והנבילה ששיעור שניהם בכזית אך חלוקים שבשר המת מטמא גם באוהל ומטמא שבעה, ובשר הנבילה שאינו מטמא אלא במגע ומשא אבל לא באוהל וכן אין טומאתו אלא טומאת ערב. ואין צריך לומר שאם לא היו שוים לא בשיעור ולא בטומאה כגון בשר נבילה שבכזית ומטמא גם במשא, ובשר השרץ בכעדשה ואין מטמא במשא שאין מצטרפין.

³ תוס' הרא"ש בסוגיין מהא דחולין ק"ג:

⁴ שאין הטעם משום שנתחללה דלא אמרו שנתחללה אלא באכלה בהיתר ולא באכלה באיסור אבל הטעם כאן משום שכבר נמאסה מאכילה ואין עלי' שם אוכל אלא שם עצים דלא חזיא אלא להסקה. ועי' מנ"ח מצוה רע"ט שהוכיח דרש"י בכריתות ז' א' ס"ל כן שכתב דוקא בנתחללה בהיתר ועי' תו"י ביומא שדחו ג"כ פי' ר"ח וכתבו הטעם משום דמאס ועי' תו"י בכתובות ל' ב' שכתבו ג"כ שכבר נתקלקל וכ"נ מדברי רבנו שהכניסה כאן בין הדברים שאינם ראויין אמנם אין הכרח דס"ל כרש"י דבנתחללה דרך איסור לא אמרי' שנתחללה דהם כתבו כן משום קושיא אחרת דאי משום דנתחללה הו"ל לשלם עכ"פ קרן לראשון משום גזלן.

⁵ תוס' הרא"ש שם בשם יש ספרים והיא גי' ר"ח בסוגייתנו "א"ר יוחנן זר שבלע שופין של תרומה והקיאן דרך בית הרעי ובא אחר ואוכלו".

⁶ רמב"ם הלכות טומאת אוכלין פרק ד הלכה יא

⁷ ר' עובדיה מברטנורא מסכת מעילה פרק ד משנה ג, ועיין תפארת ישראל – יבין שדווקא כל נבילת מינים טהורים אבל טהורים ונבילת בהמה טמאה, אינן מצטרפין למלקות, בשאכל כזית משניהן יחד, דהרי אין לוקה על נבילת בהמה טמאה משום נבילה, דאין איסור חל על איסור, והוה ל"י ב' שמות, נבילה, וטמאה, שאין מצטרפין למלקות

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

ג. אכל אוכלין שאינן ראויין לאכילה ושתה משקין שאינן ראויין לשתיה ושתה ציר או מוריים פטור

אכל אוכלים⁸ שאינם ראויים לאכילת אדם⁹, או שתה משקין שאינן ראויין לשתיה כגון ציר, חומץ חי, או שאר דברים מרים או נבאשים עד שאינם ראויים מחמת זה לאכילה או לשתיה כלל, אף על פי שאכל הרבה מהם¹⁰ פטור מן הכרת אבל מכין אותו מכת מרדות.

אך אכל דברים ראויים לאכילה רק שהם איסורים כגון חלב ונבילה וטרפה וכדומה בודאי חייבים עליהם גם מחמת יום הכיפורים.

הנאת אכילה ושתיה אסורה ביום הכיפורים¹¹ אף על פי שאינו אוכלו ושותהו, כגון שטועם לחיך ופולט, ואפילו דברים שאינם ראויים לאכילה כגון עצי בשמים ועץ מתוק או מי פה חריפים אסור לטעום כדי ללחלח גרונו ולפלוט. אפילו פחות מכשיעור, ואפילו אם יודע שיכול לעמוד על עצמו שלא יבלע כלום. ואסור לרחוץ פיו בים הכפורים¹² אפילו בחומץ או כל דבר אחר שאינו ראוי לאכילה, ואולם אם אינו נהנה ממנו, אפשר שיש להתיר במקום צורך¹³.

מותר להריח כל מיני ריח ביום הכיפורים לפי שהריח הוא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אלא הנשמה בלבד נהנית ממנו לפיכך לא נאסר ביום הכיפורים ואדרבא טוב להריח כדי למלאות מעין מאה ברכות.

⁸ שו"ע ונו"כ או"ח תרי"ב ו, ט

⁹ ופשוט באוכל מאכלים שראויים רק לבהמה ג"כ פטור וכן מוכח ברמב"ם בפ"ב משביתת עשור שכתב גבי האוכל ככותבת מאכלים הראויין לאדם וכן כתב באוכלין שאינן ראויין ע"ש. ומ"ש עשבים המרים בא לאפוקי עשבים טובים הראויין למאכל אדם. ולענין בשר חי לכאורה פשוט שחייב שיש ב"א אוכלים אותו וכן מבואר בסוגיין דקאמר אכל אומצא במלחא מצטרף ואומצא היינו בשר חי וכן מצאתי לרבינו מנחם שהעתיק בזה פירוש רש"י דאומצא הוא בשר חי (ולפנינו ברש"י שם לא נמצא) אלא דתמוה קצת מה שהרמב"ם העתיק אכל בשר צלי במלח ולכאורה משמע מזה דבשר חי לא הוי אוכלא אלא דבאמת א"א לומר כן מסוגיא דשבת ד' קכ"ח והעתיקה הרמב"ם פכ"ו מה' שבת ובשו"ע סימן ש"ח עיין שם בסעיף ל"א במ"ב ובבה"ל ועיין בפר"ח בשבת שם בד"ה אומצא וצ"ע. ביאור הלכה שם

¹⁰ וי"א דכששותה הרבה חייב משום דאז שובר רעבונו והתורה אמרה אשר לא תעונה אבל אסור לכו"ע אפילו בפורתא. מ"ב שם ס"ק כט

¹¹ ז"ל שו"ע הרב שם ח ומשמשה שהוא איסור עצמו ולא חשש שמא יבלע וכ"כ בשער הציון במה שאסור אף אם יכול להעמיד עצמו שלא יבלע "ופשוט דהוא איסור מחמת עצמו". וא"כ צ"ע שבתריג סעיף ד כתב רמ"א "ואסור לרחוץ פיו ביום הכפורים, כמו שנתבאר לעיל סימן תקס"ז סעיף ג' ובמ"ב שם ס"ק יא כתב "שמא יבלע קצת בגרונו". והא הכא כתב שהוא איסור עצמי מצד הנאת גרונו ואפשר שיש לחלק דברים אין הנאה ואינו אלא רחיצה והכא איירי בדבר שיש בו טעם כעצי בשמים שיש בו הנאה וצ"ע.

¹² רמ"א תריג שם

¹³ שהרי החשש שמא יבלע ובדבר שאינו נהנה אין חשש, והנאת אכילה ליכא שהרי אינו נהנה, ומשום איסור רחיצה לכאורה אינו דרך רחיצה, ועוד שכדי ליישב דכתו מותר אפילו לרחוץ עינו. וצ"ע.

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

מותר לכתחילה¹⁴ לחולה שאין בו סכנה, אם הוא בגדר של נפל למשכב או חלה כל גופו¹⁵, לבלוע גוללות מרות¹⁶ לרפואתו, אמנם אסור לגמוע מים כדי להקל בליעת הגלולה, ואם אינו יכול לבלוע הגלולה ללא מים, יערב במים דבר מר¹⁷. עד שיפסל מהנאת החיך.

במקום חולי, מותר לרחוץ פיו במים שאינם ראויים לשתייה¹⁸, ולכן מי שיש לו מיחוש בלשון או בחיך ונגרם לו מכך צער גדול, ורפואתו לשטוף פיו במים המעורבים בתרופה שטעמה מר, מותר לעשות כן ביוה"כ, ובזהירות שלא יבלע אפילו משהו, אבל שלא במקום מיחוש וצורך גדול אסור לרחוץ הפה והשיניים ואפילו במשקה מר שאינו ראוי לשתייה.

דף פא:

ד. מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן שמוסיפין מחול על

הקודש ... בכניסתו ... ביציאתו

מצות עשה מן התורה¹⁹ להוסיף מן החול על הקודש, בין בעינוי בין באיסור מלאכה²⁰. שנאמר "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש בערב מערב עד ערב תשבתו שבתכם" יכול יתענה בתשיעי לחודש תלמוד לומר בערב, אי בערב יכול משתחשך תלמוד לומר בתשעה, הא כיצד מתחיל ומתענה מבעוד יום מכאן²¹ שמוסיפים מחול על הקודש.

אין לי אלא מלפניו מלאחריו מנין, תלמוד לומר מערב עד ערב הוקשו שני הערבים זה לזה. יכול יהא ענוש כרת על התוספת תלמוד לומר וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה והאבדתי וגו', וכן בעינוי הוא אומר כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה ונכרתה וגו' על עיצומו של יום ענוש כרת, אבל אין עונש כרת על התוספת.

¹⁴ כיון שאינו ראוי לאכילה כלל ועוד שעשאו לרפואה ועוד שאין אוכלו כלל דרך אכילה אלא בולעו ואין הנאת חיך ומעיים כלל, שד"ח מערכת יוה"כ סי' ג' אות ח' בשם הרבה פוסקים, שו"ת אר"ן צבי סי' פ"ה, שו"ת אג"מ ח"ג סי' צ"א, שמירת שבת כהלכתה פל"ט סעי' ח'.

¹⁵ שאם לא כן אסור בלאו הכי משום איסור רפואה בשבת ויום הכפורים.

¹⁶ ואם הגלולה טעמה אינו מר יעטפנה בנייר דק וכך יבלענה – שש"כ שם בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל.

¹⁷ ועיין בשו"ת אג"מ שם שאם הוא חולה באופן שאם לא יקח את התרופה יבוא לידי מצב של חולי שיש בו סכנה מותר לו לגמוע מעט מים רגילים פחות מכשיעור.

¹⁸ שו"ת אר"ן צבי סי' פ"ח

¹⁹ שו"ע ונו"כ או"ח תרח א

²⁰ להרמב"ם [ראה מגיד משנה שביתת עשור א, ו] סבירא ליה דלא נאמר תוספת אלא לענין עינוי ביום הכיפורים, אבל לא לענין מלאכה בין ביום הכיפורים ובין בשבת.

²¹ ואף על פי שממקרא זה למדנו בסי' תר"ד שמצוה לאכול בערב יום כיפור מכל מקום פשט הכתוב משום תענית ממש כמו שנתבאר כאן אלא שמצות חכמים היא להרבות בסעודה בערב יום כיפור מטעם שנתבאר שם ומצאו להם סמך מן התורה שנאמר ועניתם וגו' בתשעה לחודש ופירשו בו חכמים שיכין את עצמו באכילת תשיעי לעינוי של עשירי. שו"ע הרב שם א

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

צריך לקבל עליו באמירה בפה²² מצוות תוספת יוה"כ מחול על הקודש, שבכך שנמנע ממלאכה או שמתענה ללא קבלה מפורשת י"א²³ שלא קיים מצוות תוספת יוה"כ. ובאמירת ברכת 'שהחיינו' מבעו"י חלה קדושת יוה"כ²⁴, ולכן ראוי לקבל בפה עוד לפני אמירת שהחיינו.

תוספת זה צריך שיהא קודם בין השמשות כלומר קודם השקיעה, דאלו בין השמשות עצמו ספק יום ספק לילה הוא ואינו נקרא תוספת, ואף אם לא היה הכתוב מזהיר עליו היה צריך לפרוש מספק עבירה. וכן תוספת זו אינה אלא מפלג המנחה ואילך, אך קודם פלג המנחה אין חל עליו תוספת ולכן גם אם אמר בפירוש שמקבל עליו התענית אינו חל, אך אם אמר שמקבל עליו שלא לאכול עוד ביום זה, חל עליו מדין נדר כבכל יום אחר.²⁵

תוספת זה אין לו שיעור ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי מחול על הקודש.

וכן במוצאי יום הכפורים יש להוסיף מקודש על החול בכך שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים קודם שיעשו מלאכה ושאר העינויים או יאכלו.²⁶

אותם שאוכלים ושותים או עושים מלאכה עד בין השמשות ממש²⁷, ואינם יודעים שמצוה להוסיף מחול על הקודש כבר נתבאר בשבת דף קמח: שאין ממחין בידן אם הוא ידוע שבדאי לא ישמעו לנו, ויעשו בזדון, שמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין²⁸. אבל אם ספק שמא יקבלו צריך למחות אפילו באיסור דרבנן.

²² משמרת שלום סי' מ"ב אות א

²³ עיין מקראי קודש סי' ל"ח

²⁴ מ"ב תריט ס"ק ד ואומר תפילה זכה מזכיר את קבלת התוספת ודי בכך

²⁵ ואף דנקמינן לדינא דאף ב' באב דאין בו שם תוספות מדינא ומכל מקום הקבלה מהני, שם הטעם כמו שכתב הרמב"ן בעצמו בתורת האדם לתרין דעת הר"ף שסובר דקבלה מהני, משום דהואיל שיכול לעשות תוספות בימים של תורה יכול לעשות נמי בימים של דבריהם הואיל ורצה להוסיף עליו ולעשותו כיום עצמו, וכן מצינו שמתפלל בשבת של מוצאי שבת ואומר הבדלה על הכוס ואף על פי שאינו מותר עדיין במלאכה, כיון שהבדיל בו כבר עשיתו כלילה, וכיון שכן, אם קיבל עליו תעניתו עשה אותו על עצמו כבין השמשות של תשעה באב, עד כאן לשונו. ואם לא אמר שמקבל התענית עליו, רק שמקבל עליו סתמא שלא לאכול עוד ביום זה יותר, זה חל אפילו בכל השנה. שער הציון שם ס"ק יט

²⁶ שו"ע ונו"כ שם תרכד ב

²⁷ שו"ע ונו"כ שם תרח ב

²⁸ וכן הדין בכל דבר איסור ששרור שלא יקבלו ואינו מפורש בתורה אלא שחכמים למדוהו ממדרש הפסוקים או שהוא קבלה בידם הלכה למשה מסיני או שהן בעצמן אסרו דבר ואדם אחד עובר על דבריהם בשגגה שאינו יודע האיסור ואף אם יודיע לו האיסור לא יקבל ממנו אינו צריך למחות בידו דמוטב שיהיה שוגג ולא יהיה מזיד. אבל דבר שאיסורו מפורש בתורה אף על פי שידוע לנו שהחומא הזה לא יקבל ממנו אף אם נודיע לו האיסור אעפ"כ צריך למחות בידו לפי שכל ישראל ערביין זה בזה וע"י שמוחה בידו הוא מוציא את עצמו מהערבות. ומכל מקום לא יוכיחנו ברבים אלא פעם אחת אבל לא ירבה בתוכחות ברבים מאחר שברור לו שלא יקבל ממנו ועל זה אמרו כשם שמצוה לאמר דבר הנשמע כך מצוה שלא לאמר דבר שאינו נשמע. אבל חייב להוכיחו ביחיד אפילו מאה פעמים עד שינוזף בו החומא שכיון שהודיע לו האיסור והוא עובר עליו בזדון חייב כל אחד ואחד מישראל להוכיחו שנאמר הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים. מכל מקום אם היא עבירה שבסתר יוכיחנו בתחלה בסתר ואם לא שב מדרכו מכלימים אותו ברבים עד שישוב אבל אם עובר עבירה בגלוי מוכיחין אותו מיד שלא יתחלל שם שמים:

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

וכ"ז דוקא בשעכשיו הם שוגגין²⁹, אבל כשיודעין שהוא אסור ועוברין במזיד צריך להוכיחם אף כשברור לו שלא יקבלום ועל אף מי שאינו מוכיח אינו נענש עבור חטאם כיון שברור לו שלא יקבלום, מ"מ מצוה להוכיחם.

אם הפסיק מאכילתו³⁰ בעוד היום גדול אף על פי שהסכים בדעתו שלא לאכול עוד היום, אעפ"כ מותר לו לחזור ולאכול, כיון שלא הוציא כן בשפתיו, דדברים שבלב אינן דברים. אך אם הוציא כן בשפתיו, אסור לו לאכול מדין נדר (ולא מחמת איסור יום הכיפורים) כיון שאמר בפירוש שלא יאכל עוד היום, כנזכר. ואם קיבל התענית בלבו ו"א³¹ שאינה קבלה וי"א³² שהרי זו קבלה. וטוב להחמיר ולהתנות בסעודה המפסקת ולכל הפחות לחשוב בלבו שיהא רשאי לאכול ולשתות עוד אחר הסעודה³³.

אם קיבל עליו תענית של יום הכיפורים בסתם ולא אמר בפירוש שלא יאכל עוד, אם הוא עדיין קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום ומותר לחזור ולאכול. ואם הוא אחר פלג המנחה אזי מועלת קבלתו וחל עליו כל חומר של יום הכיפורים ואסור במלאכה וברחיצה וסיכה, חוץ מנעילת הסנדל.

ה. שבתות ... ימים טובים כל מקום שנאמר שבות ...

מוסיפין מחול על הקודש

יש אומרים³⁴ שמצות עשה מן התורה³⁵ להוסיף מחול על הקדש, באיסור עשיית מלאכה בכניסת שבתות וי"ט וביציאתם, ממה שנאמר ביום הכפורים תשבתו בא להשוות ימים טובים לתוספת כמו יום הכפורים, שבתות מניין תלמוד לומר שבתכם, הא כיצד כל מקום שנאמר שבות מוסיפים מחול על הקדש מלפניה ולאחריה. ואין על הזמן הזה לא לאו ולא כרת כי אם מצות עשה מן התורה.

²⁹ מ"ב שם ס"ק ה

³⁰ שו"ע ונו"כ שם ג

³¹ דעת הרמ"א שם ואו"ח תקנא

³² הב"ח וכן הסכים בביתור הגר"א

³³ כיון שלמנ"א בשם המהרי"ל בזה שמפסיק הוי כאילו קיבל בפה.

³⁴ נקטו בלשון י"א משום דהרמב"ם חולק ע"ז כמו שמבואר בב"י ועיין בבאור הגר"א שפוסק בהרמב"ם [וצע"ק שם בדבריו שכתב דמסקנת תוספות הוא ג"כ בהרמב"ם ואינו מבואר כ"כ שם בר"ה ובמו"ק דף ד' ע"א בתוד"ה מה להלן מוכח בהדיא דסוברים דתוספת שבת הוא מדאורייתא ואולי דהיה לו גירסא אחרת בתוספות ר"ה וגם ראיתו שהביא ממה שאמרו בשבת דף י"ח ב"ה מתירין עם השמש אינה כ"א לפי שיטתו שפוסק כשיטת הגאונים דתיכף משנכסה החמה מעינינו הוא בכלל בהש"מ משא"כ להשו"ע אינה ראייה כלל] ובא"ר כתב דלענין דינא נקטינן כה"א הוה משום דכל הראשונים סוברים כן [מסוגיא דר"ה ט' ויומא פ"א] וכן בשו"ע לקמן בסיומן רצ"ג ס"ב סתם כה"א הוה. ודע עוד דמדברנן אפילו להרמב"ם מצוה להוסיף מעט מחול על הקודש וכדמשמע פשטיה דלישנא דהרב המגיד שהובא בב"י. ביאור הלכה רסא ב

³⁵ שו"ע ונו"כ או"ח רסא ב

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

זמן תוספת זה מלפניה – הוא מעט קודם השקיעה³⁶, ולאחר השקיעה אסור בלא"ה במלאכה שהרי הוא כבר ספק לילה³⁷. ואם רוצה להקדים ולקבל עליו תוספת שבת מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביע זמניות קודם השקיעה, הרשות בידו ונאסר בעשיית מלאכה. אבל אם קיבל קודם פלג המנחה אין קבלתו כלום, ומותר בעשיית מלאכה.

מי שאינו בקי בשיעור בין השמשות, ואינו יודע מאימתי יוסיף עליו בערב שבת צריך להסתלק מכל ספק ולקבל שבת הרבה קודם תחלת השקיעה, ולכן ידליק הנרות בעוד שהשמש בראשי האילנות.

וכשם שנתבאר בתוספת יום הכפורים כך גם בתוספת שבת ראוי שיקבל בפה, ואם קיבל בלב ו"א שהרי זו קבלה וי"א שאינה קבלה. ויש להחמיר. אולם אם חשב בסתם שאינו עושה עוד מלאכה אין זו קבלה ומותר בעשיית מלאכה.

יש שכתבו³⁸ שיש חילוק בין קבלת שבת שע"י אמירה בפה, לקבלת שבת שע"י ברכו ובתפילה, שקבלת שבת ע"י ברכו ובתפילה מקבל על עצמו עיצומו של יום וחמירא טפי מקבלת שבת על ידי אמירה שאינה אלא לפרישה ממלאכה.

שיטת האחרונים שאין לתוספת זו שיעור. ובשו"ת אגרות משה³⁹ שכתב ששיעור תוספת שבת הוא שתי דקות. והם חלים בלא קבלה. וי"א⁴⁰ שהשיעור הוא ארבע דקות וחל ללא קבלה. וחמנהג שנשים מקבלות את השבת בהדלקת נרות.

המחמיר לפרוש ממלאכה רבע שעה לפני שקיעה תבא עליו ברכה⁴¹. ונהגו הנשים להדליק נרות עשרים דקות קודם השקיעה⁴², ומהג' ירושלים להדליק נרות ארבעים דקות קודם השקיעה, ונהגו כן כדי שתהיה אפשרות להתפלל מנחה ולומר קבלת שבת קודם השקיעה⁴³.

³⁶ ועיי' משנ"ב כאן ס"ק יז ובסקי"ח עולה שיש ג' דרגות בדין אמירה לעכו"ם בזמן תוספת שבת, אם קיבל ע"ע היחיד את השבת מותר אפי' אמירה לישראל, ואם קיבלו עליהם הציבור שבעיר את השבת דאז אסור אמירה לישראל, אם טרם שקעה החמה מותר אמירה לעכו"ם ואפי' שלא לצורך מצוה, ולאחר שקיעת החמה שמסתמא קיבלו עליהם את השבת כל הציבור שבכל המקומות מותר אמירה לעכו"ם רק לצורך מצוה.

³⁷ לדידן בכל תפוצות ישראל שנוהגים שבשקיעה הוי בין השמשות להחמיר כשיטת הגאונים.

³⁸ בשו"ע הרב (קו"א סק"ג) ובדגול מרבבה (ס"ד). ושם חילקו ששבותים נאסר באמירת ברכו וקבלה בלב אינו אלא מלאכות גמורות ועיי"ש עוד

³⁹ או"ח ח"א סימן צו

⁴⁰ אבני נזר ח"א סי' תצ"ח בשם סידור הרב מלאדי

⁴¹ בשעה"צ פירש, שהוא כדי להחמיר את שיטת הרא"ם שהביא הבה"ל דס"ל דבין השמשות מתחיל ג' רבעי מיל קודם התחלת השקיעה, ולכן כתב שיעשה תוספת חצי שעה קודם השקיעה, דבין השמשות יחד עם התוספת עולה כמעט חצי שעה – רבע שעה לבין השמשות ורבע שעה לתוספת

⁴² וכתב בשו"ת אנרות משה או"ח ח"ב סימן ו שאין זה מחמת שיטת היראים, אלא לתוספת בעלמא. ואף בעלי נפש אין מחמירין לפרוש ממלאכה משעת הדלקת נרות, אם אין מדליקין הנר

⁴³ כתב הגרשז"א שולחן שלמה ס"ח דאין זה מחמת שיטת היראים, שהרי אנשים שאין מדליקין נרות אין מחמירין בזה.

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

אין איסור מראית עין לאנשים לנסוע במכונית לאחר הדלקת נרות, כיון שחלל יודעים שרק נשים מקבלות שבת בהדלקת הנרות ואנשים מקבלים שבת בתוספת קטנה⁴⁴.

הנוהגין להתפלל מנחה בערב שבת סמוך לשקיעה עד לאחר השקיעה, יקבלו תוספת איסור מלאכה קודם מנחה⁴⁵.

זמן תוספת זו לאחריה – הוא שנוהגים שמאחרים תפלת ערבית במוצאי שבת כדי להוסיף מחול על הקודש, אבל עיקר יציאת השבת הוא משעת צאת ג' כוכבים קטנים, שאין אנו בקיאים בבינונים. ומיד שיצאו ג' כוכבים קטנים היה מותר בעשיית מלאכה אלא שצריך להמתין עד שיהיו ג' כוכבים עומדים רצופים במקום אחד ולא מפוזרים וזהו השיעור שצריך להוסיף מחול על הקודש ביציאת השבת, אבל מיד שנראים ג' כוכבים רצופים מותר להבדיל ולעשות מלאכה אף על פי שעדיין לא התפלל ערבית, ואם הוא יום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו.

מעיקר הדין די בתוספת משחו על השבת כדי לצאת ידי חובת מצוות תוספת שבת, וזהו שיעור ג' כוכבים רצופים. ויש שכתבו⁴⁶ להמתין שיעור זמן של 4 דקות אחר צאת הכוכבים. ודעת הפמ"ג⁴⁷, שכל עוד לא עשה מלאכה עדיין קדושת השבת עליו.

יש שכתבו להחמיר כרבנו תם ולהוסיף במוצ"ש מחול על הקודש 72 דקות מהשקיעה⁴⁸.

⁴⁴ בשו"ת אנרות משה או"ח ח"א סימן צו אולם כתב דמאחר שאחד הוכיח לו על זה שיש ח"ו קלקול לאיזו נשים ואנשים שידמו שיש בזה זלזול לשבת, לכן ימנע בלי נדר מלנסוע במכונית לאחר הדלקת הנרות

⁴⁵ משמרת שלום (סימן כו ס"ב) בשם הגדול ממניסק ולכאורה יש לעיין כיצד תתקיים מצות תוספת שבת להשיטות שאין תוספת שבת חלה מאלוה, דלכאורה אי אפשר לקבל עליו תוספת שבת קודם שיתפלל מנחה, שהרי לאחר קבלת שבת היינו לאחר עניית ברכו וכו' בודאי אי אפשר להתפלל תפילה של חול, ולכאורה ה"ה לאחר שקיבל תוספת שבת שאינו יכול להתפלל תפילת מנחה. ועיין במשמרת שלום סי' ס"ו סק"ג, מועדים וזמנים ח"ג סי' פ"ג עפ"י דברי שו"ע הרב סימן רס"א קו"א סק"ג, ודגול מרבבה סוף סימן רס"ג שכתבו לחלק בין קבלת שבת ע"י ברכו, דהוי כמקבל עליו את עצם היום ונעשה כשבת ממש ונאסר אף בשבותין, לבין קבלת תוספת שבת שנאסר רק בעשיית מלאכה ולא בשבותין, שלכן יכול להתפלל אז מנחה ואין בזה משום תרתי דסתרי, כיון שלא קיבל עליו את עצם היום כשבת ממש. וע"ע בספר תהילה לדוד (סי' רס"ג) שהסתפק אם יחיד שקיבל שבת במחשבה יכול להתפלל לאחמ"כ מנחה. ועיין בשו"ת זרע אמת (ח"ג סי' כ"ז) שכתב ע"פ הכרעת המשנ"ב (סקכ"ח ובבד"ל שם) דקבלת יחיד קיל ומותר לאחריה בשבותים, דלכאורה כ"ש שיוכל להתפלל תפילת של חול, דהא דאין מתפללין בשבת תפילת חול הוא מדרבנן, ובפרט שהוא לצורך מצווה

⁴⁶ אבני נזר (או"ח סי' תצה) ובקצות השלחן (סי' צג הערה א) בשם סידור הגר"ז

⁴⁷ ריש סי' רצו

⁴⁸ בבד"ל רס"א ד"ה שהוא ועיין בתשובות והנהגות ח"ב סי' קסח. שהגריז"ס היה נוהג להמתין שיעור שמינית היום שהוא שעה וחצי בשעות זמניות. ובשם הגר"ח מבריסק זצ"ל מובא, שאף לדעת הגר"א החולק על רבנו תם ודעתו שאין חיוב להמתין עד ע"ב דקות, בכל זאת אם רוצה להאריך בתוספת שבת עד שיעור ע"ב דקות יכול לעשות כן. וכתב בספר הקדמון "ערוגת הבושם" בשם ספר התנין, שהגיהנם שובת בשבת, ולכל אדם נותנים מנוחה כפי מה שהיה שומר שבת בחייו, היינו כפי הזמן שהיה רגיל לשבות בע"ש, כך לאחר מותו מוציאים אותו מן הגיהנם לפני שבת, וכמו שהיה מוסיף במוצ"ש כך מאחרים מלהכניסו בחזרה לגיהנם במוצאי שבת, ולכן אף שמתפללין מעריב מיד בזמנה, מכל מקום מצווה להוסיף. וככל מה שמוסיף קדושת

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

ו. כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו

התענה תשיעי ועשירי

כבר התבאר במסכת פסחים דף סח: שממה שנאמר "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש" וגו' וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי שנאמר בעשור לחודש תענו את נפשותיכם ונאמר מערב עד ערב וגו' אלא ענין הכתוב הכינו עצמיכם בתשיעי לעינוי העשירי, שמצוה היא שתאכלו ותשתו בתשיעי כדי שתוכלו להתענות בעשירי, והוא מאהבת הקדוש ברוך הוא לישראל שלא ציוו להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עוונותיהם וציוו שיאכלו וישתו תחלה שלא יזיק להם העינוי.

ומה שהוציא הכתוב את האכילה בלשון עינוי ולא אמר בפירוש שיאכלו וישתו בתשיעי, לומר לך שהאוכל ושותה⁴⁹ בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאלו היה מתענה בו מחמת מצות הקדוש ברוך הוא שצוה להתענות בו, שאין שכר האוכל ושותה מחמת מצות הקדוש ברוך הוא דומה לשכר המתענה מחמת מצות הקדוש ברוך הוא, אבל זה שאוכל ושותה בתשיעי שכרו הרבה מאוד כאלו היה מתענה בתשיעי ובעשירי מחמת מצות הקדוש ברוך הוא שצוה להתענות בשניהם.

ומכיון שיום הכיפורים בעצמו אי אפשר לכבדו במאכל ובמשתה כדרך שמכבדין שאר יום טוב צריך לכבדו ביום שלפניו.

יש לאדם למעט בלימודו בעיה"כ כדי לאכול ולשתות.

לפיכך אסור להתענות בו אפילו תענית חלום אף על פי שמותר להתענות תענית חלום אפילו בשבת ויו"ט, מכל מקום בערב יום הכיפורים שהאכילה נחשבת כעינוי כמו שנתבאר אין להתענות בו אלא יאכל וישתה ויחשב לו כאלו התענה על חלומו.

ומכל מקום מי שירצה להתענות על חלומו עד סעודה חמפסקת אין למחות בידו לפי שערב יום הכיפורים אינו דומה לשבת שנאמר בו וקראת לשבת עונג ולפיכך אסור להתענות בו אפילו שעה

שבת מדין תוספת, שניקרה בגדר יראה מתווסף בו יראת שמים, ויראת ה' מהורה עומדת לעד. ובספר משפט צדק (על תהילים קל"ב) כתב וז"ל "רבינו האריז"ל אמר לאחר שלא היו לו בנים, סגולה שיזהר מאוד וגם יזהיר לאחרים על תוספת שבת ובמוצאי שבת יזהר מאוד".

⁴⁹ עיין מנחת חינוך מצוה שיו"ג סקט"ז שיוצא ידי המצוה רק אם אוכל שיעור כותבת בכדי אכילת פרס ושותה מלוא לוגמיו, דומיא דעינוי של יוה"כ שבשיעורים אלו אסור מן התורה אולם בשו"ת כת"ס סי' קי"ד, שבכל אכילה ושתיה אף מועטת מקיים המצוה, וע"ע שו"ת מערכת יוה"כ סי' א' אות ג'. ומהרי"ל דיסקין זצ"ל נהג לאכול צימוקים כל היום בעיו"כ משום שמצוה לאכול, וע"ע אורחות רבנו ח"ב עמ' קצ"ט. ובסידור נהורא שלם (הו"ד באלף המגן סקל"ח ובטעמי המנהגים) שנהגו בכמה מקומות שהגבאי מחלק לציבור המתפללים בבוקר אחרי התפלה מיני מתיקה, שאם נגזר לאדם ליהנות מן הצדקה כבר נתקיים בזאת.

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

אחת לשם תענית אם אינו תענית חלום אבל בערב יום הכיפורים שלא נאמר בו עונג, אלא שמצוה לאכול בו אם אכל פעם אחת ביום יצא ידי חובתו.

אף נשים חייבות במצוה זו⁵⁰ על אף שהיא מ"ע שהזמן גרמא, כשם שחייבות בעינוי בעשירי כמו"כ חייבות באכילה בתשיעי.

יולדת או אשה חולה⁵¹ שאוכלת ביוה"כ אינם בכלל המצוה דאכילה בעיו"כ.

יש אומרים⁵² שמצות אכילה בעיו"כ מתחיל מליל עיו"כ, וי"א⁵³ שאין חיוב סעודה בלילה.

מנהג רבים לקבוע סעודה אחת (זולת סעודה המפסקת) על הפת כסעודת שבת ויו"ט, ויש נוהגים לבצוע על לחם משנה⁵⁴, ומרבים באכילה בסעודה זו יותר מהרגלו ביום אחר. ויש נוהגים לאכול דגים⁵⁵, ולאכול כיסני בצק ממולאות בשר עוף⁵⁶.

ז. נס פלפלי ביומא דנפורי פטור נס זנגבילא ביומא דנפורי פטורה ... ביבשתא

אכל פלפלין⁵⁷ יבשים וזנגבל יבש פטור לפי שאינן ראויים לאכילה, אבל אסור לאכלם כדלעיל, אכלן כשהן רטובין שאז הן ראויים לאכילה, חייב.

⁵⁰ עיין שו"ת רעק"א סי' ט"ז שמסתפק בזה, ואחריו הג' חכמת שלמה בשו"ע סי' זה, שו"ת כת"ס סי' קי"ב, רש"ש סוכה כ"ח ע"ב, מנ"ח מצוה שי"ג סקט"ז, שדי חמד מערכת יוה"כ סי' א' אות ה', מקראי קודש ימים נוראים סי' ל"ז, ורובם מסכימים שהם בכלל מצוה זו, וכ"ה במקו"ח להו"י שנתגלה לאהרונה.

⁵¹ שו"ת כת"ס שם, ובשד"ח שם אות ג' מסיק לענין חולה שאולי ירחם עליו השי"ת ותתרפא ולכן תקיים מצות אכילה בעיוה"כ היטב כפי כוחה. עיין שם, ובאם אוכלות ביוה"כ פחות פחות מכשיעור פשוט שבעיוה"כ הוא בכלל המצוה – מקראי קודש שם

⁵² שלה"ק מביאו המ"א בסק"א, וכן מסיק בא"א בומשאמש

⁵³ ביאור הגר"א ויד אפרים. ומוכיחים כן מדברי רש"י (כתובות ה'. ד"ה אית ליה רווחא)

⁵⁴ עיין בשד"ח שם שלמעם דמצוה זו דאכילה בעיו"כ כדי שנכין עצמנו לתענית של יוה"כ צריך לאכול דווקא פת או שאר מידי דזיין, והמנ"ח שם שכתב שיוצאים ידי חובה בכל מידי דאכילה (בשיעור דכותבת, וכנ"ל) לשיטתו דס"ל דמצוה זו גזירת הכתוב היא, עיין שם. טעמי המנהגים אות תשל"ד סק"ד בשם סידור הרמ"ק

דכמו שבשב"ק הוא מזון הנפש הרוחני ובער"ש לקטו לחם משנה כך בעיו"כ יקחו לחם משנה למזון הגשמי

⁵⁵ עפ"י המעשה שהובא בטור בשם מד"ר בראשית י"א ה'. בחייט אחד ששילם ממון הרבה עבור דגים לסעודת עיו"כ וע"ע תוס' ע"ז ה' ע"ב, ובדעת מצ"ח מציין סיום דברי המדרש שקרע החייט הדג ומצא בה מרגלית ונתפרנס בה כל ימיו (והיינו, ההידור בכך סגולה היא לעשירות).

⁵⁶ הנקראים "קרעפלאך" ועיין מ"ב סי' תר"ח סקט"ז בשם הפמ"ג מט"א סעי' י"ח ועיי"ש באלף המגן. וע"ע ב"ח שם שבושר בהמה מחמם את הגוף. ובטעמי המנהגים אות תשל"ה בשם זרע קודש הטעם לכך כי בשר רומז לדין והוא מכוסה בבצק שרומז לרחמים, להמתיק הגבורות, ובליקוטי מהרי"ח כותב הטעם ביום טוב יש חיוב אכילת בשר ועיו"כ הוא יום טוב אך לא יום טוב גמור לאיסור עשיית מלאכה לכן מכסים הבשר וזה הטעם לאכילת תבשיל זה בהושעה"ר, ובפורים

⁵⁷ שו"ע ונו"כ תריב ח

הלכות הדף היומי

מסכת יומא

ח. אכל עלי קנים פטור לולבי גפנים חייב ... כל שלבלבו מראש השנה ועד יום הכפורים

אכל לולבי גפנים⁵⁸ שלבלבו קודם ראש השנה פטור דעין בעלמא הם, ואם לבלבו אחר ראש השנה עדיין הם רכים ביום הכיפורים. וראויים לאכילת אדם. ולפיכך אם אכלן ביום הכיפורים חייב.

ט. חומץ .. דיעבד ... פורתא ... חי מזוג מי אמרי

השותה ביום הכפורים חומץ חי שמבעבע כשמשליכין אותו על הארץ, פטור אפילו שתה הרבה שהרי אינו ראוי לשתייה ומזיק מחמת חוזקו⁵⁹ אבל אסור אפילו במעט, וי"א⁶⁰ שאם שתה הרבה ממנו עד שהשקיט רעבונו חייב אך אם מזוג במים או שאר משקין חייב במלוא לוגמיו כשאר משקין.

⁵⁸ שו"ע שם ז

⁵⁹ הרמב"ם והמאירי והטור, וכן פסק המגן אברהם

⁶⁰ רבנו ירוחם, וכן דעת הרבנו יונה, והובא בסימן ר"ד בבית יוסף, וכתב הגר"א דכן עיקר. אחר כך מצאתי ברי"ף גיאות שדעתו גם כן כרבנו ירוחם לענין חמץ הרבה: